مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 1

I . باب: ئىچكى ئاسىيا 1

ئاسىيانىڭ بۆلۈنۈشى؛ ئىچكى ئاسىيانىڭ چېگرالىرى ۋە رايونلارغا بۆلۈنۈشى؛ ئاھالىلەرنىڭ كۆچۈش يۆنىلىشلىرى؛ ئىچكى ئاسىيانىڭ بۈگۈنكى سىياسىي قىياپىتى؛ ئىنگلىزلار ۋە رۇسلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى؛ ئىچكى ئاسىيانىڭ تارىخى؛ تۈركلەر، موڭغۇللار، ئىرانلىقلار؛ تارىختىن ئاۋۋالقى ئاسىيالىقلار؛ مەدەنىيەتلەر بىرلەشكەن تۈگۈن — ئىچكى ئاسىيا.

II . باب: سەددىچىننىڭ ئۇ تەرىپىدە 30

هونلار بىلەن چىنلىقلارنىڭ قەھرىمانلىق ھاياتى؛ هونلار بىلەن چىنلىقلارنىڭ ئالاقىلىرى ۋە ئۆزئارا تەسىرلىرى؛ هون ئىمپېراتورلۇقىنىڭ ئىچكى نىزامى؛ چىنلىقلارنىڭ هون زېمىنىدىكى بايقاش سەپەرلىرى؛ جاڭ چيەننىڭ يۆشىپ (توخرى — تەھرىردىن) لار دىيارىغا ئەلچىلىككە بېرىشى؛ بىر چىنلىق بايقىغۇچى ئوتتۇرا ئاسىيادا؛ ئىچكى ئاسىياغا بارغان ئەڭ بۇرۇنقى غەربلىك بايقىغۇچىلار ۋە يىپەك يولى.

III . باب: ئالتۇنتاغ 52

كۆكتۈرك ـ سوغدى ئەلچىلەر ئۆمىكىنىڭ ۋىزانتىيىگە بېرىشى؛ زېماركوس ۋە ۋىزانتىيە ئەلچىلەر ئۆمىكىنىڭ بۈيۈك كۆكتۈرك قاغانى ئالدىغا بېرىشى؛ كۆكتۈرك قاغانىنىڭ ئالتۇنتاغ ئېتەكلىرىدىكى قارارگاھى؛ ۋىزانتىيىلىكلەرنىڭ مەملىكىتىگە قايتىش سەپىرىدە بېشىدىن كەچۈرگەنلىرى؛ باشقا بىر ۋىزانتىيە ئەلچىلەر ئۆمىكى؛ قەدىمىي چىن مەنبەلىرىنىڭ دەلىللىگۈچى بايانلىرى.

IV . باب: غەربىي كۆزەت راۋاقلىرىدىن تۈمۈر قاپقىغىچە 71

چىنلىق بۇددا راھىبلىرىنىڭ ئىچكى ئاسىيادا بېسىپ ئۆتكەن يوللىرى؛ شۈەنزاڭنىڭ سەپەرگە چىقىشى (مىلادىيە 7 ـ ئەسىر)؛ غەربتىكى باش

كۆزەت راۋىقىدىن ۋە جىنلار دالىسىدىن ئۆتۈپ، تارىم ۋادىسىغا بېرىش؛ بۈيۈك كۆكتۈرك ھۆكۈمدارىنى زىيارەت قىلىش؛ تۆمۈر قاپقىدىن ئافغانىستانلىق كۆكتۈركلەر دىيارىغىچە؛ شۈەنزاڭنىڭ ھىندىستاندىن قايتىشى.

V . باب: تاتار خانىنىڭ ئوردىسىدا 92

تاتار ئىستېپلاسى ۋە لىيون «دىنىي يىغىنى»؛ پاپانىڭ تاتار خانىغا يوللىغان پلانوكارپىنى باشچىلىقىدىكى ئەلچىلەر ئۆمىكى؛ باتۇنىڭ قارارگاھىدا؛ بۈيۈك خانىنىڭ ئوردىسى: شىرا ئوردا؛ بۈيۈك خان سايلىمى؛ كۈيۈكنىڭ پاپاغا يوللىغان جاۋابى؛ پلانوكارپىنىنىڭ قايتىشى؛ تاتارلارنىڭ ئادەتلىرى؛ موڭغۇللار دەۋرىدە ئىچكى ئاسىياغا ۋە چىنغا بارغان غەربلىك سەيياھلار.

VI . باب: بىر چىنلىق راھىب چىڭگىزخانىنىڭ ھۇزۇرىدا 113

چىڭگىزخانىنىڭ چىنلىق تويىن دىنى پەيلاسوپى چاڭ چۈننى قارارگاھىغا تەكلىپ قىلىشى؛ چاڭ چۈننىڭ شەندۇڭ يېرىم ئارىلىدىن ۋە بېيجىڭدىن ئۆتۈپ، كېرولېن دەرياسى ۋادىسىغا بېرىشى؛ شىمالىي موڭغۇلىيىدىن ۋە جۇڭغارىيە ئېغىزىدىن ئۆتۈپ تارىم بويىغا بېرىشى؛ سەمەرقەنتتە ئارام ئېلىشى؛ چىڭگىزخانىنىڭ ئافغانىستاندىكى قارارگاھىدا چاڭ چۈن بىلەن ئۇچرىشىشى؛ چىنلىق راھىبنىڭ بايقاش سەپىرى.

VII . باب: ئىسلام دۇنياسى خەۋەرچىلىرى 137

ئەرەب، ئەجەم جۇغراپىيەشۇناسلىرى ۋە تارىخچىلىرى؛ ساتۇق بۇغراخان ۋە تۈركلەرنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرىشى؛ ئەڭ كېيىن روياپقا چىقىرىلغان ئەرەب جۇغراپىيەشۇناسلىق ئەمگىكى — ھۇدۇدۇلئالەم (ئالەمنىڭ چېگرىسى)؛ ئىبنى باتۇتا ۋە ئاسىيا بىلەن ئافرىقىدىكى سەرگۈزەشتىلىك ساياھەتلەر؛ ئىبنى باتۇتانىڭ ئىچكى ئاسىيادىكى ساياھەتلىرى.

VIII . باب: خىرىستىئان دۇنياسىدىن كەلگەن بايقىغۇچىلار 160

غەربلىكلەر تېمۇرلەڭنىڭ ئوردىسىدا؛ جىزۋىت (جەدىت) مىسسىئونېرلار ھىندىستاندا؛ بېنېدىكتۇس دې گوئېس، خىتاي ۋە ئۇ يەرگە

باردىغان يولنىڭ بايقىلىشى؛ گرۇئېبېر بىلەن دئورۋىللېنىڭ چىندىن ھىندىستانغا بېرىشى؛ ئىككى سەييارە مىسسىئونېر — خوك بىلەن گابېتنىڭ شەرقىي موڭغۇلىيىدىن تىبەتكە بېرىشى.

IX . باب: غەرب جۇغراپىيەشۇناسلىرىنىڭ سەپىرى 181

پرژېۋالىسكىينىڭ زەيسەندىن تىبەتكە بېرىشى؛ لخاسا ئالدىدىكى مەغلۇبىيەت؛ پرژېۋالىسكىينىڭ ئىچكى ئاسىياغا قايتا سەپەر قىلىشى؛ سۋېن ھېدىننىڭ ئىچكى ئاسىياغا قىلغان ئېكسپېدىتسىيىسى؛ سۋېن ھېدىن تىبەتتە؛ ھىمالايانىڭ بايقىلىشى.

X . باب: ماجىرا تەتقىقاتچىلىرى ئىچكى ئاسىيادا 203

س. كۆرۆسى كسومانىڭ ناگىسزېبېندىن داركىلىنگىچە بولغان سەپىرى؛ يۇغارلار دىيارى؛ ۋامبېرىينىڭ ئىچكى ئاسىيانى ئارىلاپ چىقىشى؛ ل. بېرزېنكزېينىڭ كەچۇرمىشلىرى؛ گراف ب. سزېچېنيىنىڭ سەپەر كارۋىنى؛ گراف ج. زىچىنىڭ 3 ـ قېتىملىق ئاسىيا ساياھىتى؛ ك. ئۇجفالۋى؛ تەگرىتاغدا تەتقىقات ئېلىپ بارغان ماجارلار؛ گي. ئالماسسى، گي. پرىنز.

XI . باب: ئورخۇن ۋە يېنسەي بويلىرىدىكى سىرلىق ئابىدە يېزىقلىرى 225

يېنسەي قەبرە يادنامىلىرىنىڭ بايقىلىشى؛ ئورخۇن ئابىدە يېزىقلىرى؛ ۋىلھېلم تومسېننىڭ ئورخۇن ۋە يېنسەيدىكى كۆكتۈرك ئويما يېزىقلىرىنى چۇشەندۇرۇشى؛ كۆكتۈرك تارىخىنىڭ ئاساسلىق ۋەقەلىرى؛ كۆلتېگىننىڭ ھاياتى ۋە ۋاپاتى؛ بىلگە قاغان ۋە دانىشمەن مەسلىھەتچى تۇنيۇقۇق؛ ئىمپېرىيىنىڭ يىمىرىلىشى.

XII . باب: قەدىمكى قوۋملارنىڭ ئىزىدا 242

ئا. ستەيىننىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا قىلغان ئۈچ قېتىملىق سەپىرى؛ رۇسلارنىڭ ئارخېئولوگىيىلىك تەتقىقاتلىرى؛ پېللىئوت ۋە فرانسۇزلارنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مەشغۇلاتلىرى؛ ياپونلارنىڭ تەتقىقات خاراكتېرلىك ساياھەتلىرى؛ گېرمانلارنىڭ تۇرپانغا قىلغان تۆت قېتىملىق سەپىرى؛ 4 ـ

قېتىملىق تۇرپان سەپىرى ۋە غەربلىكلەرنىڭ تەتقىقاتلىرىدىكى تۇرغۇنلۇق؛ «كرۇئىنسىبېرې جائۇنې»؛ سىۋېن ھېدىننىڭ يىپەك يولىدىكى ئاخىرقى تەتقىقاتلىرى؛ ئامېرىكىلىق روئېرىچنىڭ سەپىرى.

XIII . باب: خوتەن 264

قەدىمكى خوتەننىڭ ئارخېئولوگىيە ۋە تىلشۇناسلىققا دائىر يادىكارلىقلىرى؛ چىن بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەر؛ ساك تىلىنىڭ بايقىلىشى؛ ھىندىستان مۇستەملىكىچىلىكى؛ بۇددا ۋە بۇددا دىنى؛ ھىندىستاندىن خوتەنگىچە بولغان بۇددىزم يولى؛ خوتەندىكى بۇددىزم ھۈنەر ـ سەنئىتى؛ قەندىھار ۋە گرېك بۇددىزم ھۈنەر ـ سەنئىتى.

XIV . باب: تۇرپان 283

مىلادى 845 ـ يىلى چىندا يۈز بەرگەن دىننى تازىلاش ۋەقەسى؛ تۇرپان ۋە كۇچادىكى نامەلۇم بىر ھىندى ـ ياۋروپا تىلى — توخار تىلى؛ تۇرپان ئۇيغۇرلىرى؛ ۋاڭ يەندېنىڭ ئەلچىلىكى؛ تۇرپان ئۇيغۇرلىرىنىڭ بۇددىزم مەدەنىيىتى؛ مانى ۋە مانى دىنى؛ ئۇيغۇرمانىزمى؛ بۆگۈخان ئەپسانىسى؛ تۇرپاندا تېپىلغان ئاسارئەتىقىلەردىكى مانىزم ئەدەبىيات ـ سەنئىتى.

XV . باب: مىڭئۆيلەر 302

دۇنخۇاڭدىكى بۇددا ئۆڭكۈرى؛ دۇنخۇاڭدا ئوتتۇرا ئەسىرگە تەۋە مەخپىي كۇتۇپخانىنىڭ بايقىلىشى؛ دۇنخۇاڭ بۇددىزم سەنئەت ئەسەرلىرى، ئىككى تىگىننىڭ ھېكايىسى؛ گەنسۇدىكى سېرىق ئۇيغۇرلار؛ ئۇيغۇرلار بىلەن موڭغۇللار.

XVI . باب: قەدىمكى تىبەت 322

تىبەت بۇددىزمىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرى؛ پادما سامبخاۋا تەرىقىتى ۋە لاما دىنى؛ كۆپ خۇدالىق پادشاھ لاڭ دارما ۋە ئۇنىڭ قاتىلى دپال ردورجە لاما؛ ئاتىشە ۋە كالاچاكرا سىستېمىسى؛ تىبەت خرونولوگىيىسى؛ تىبەتنىڭ قەدىمكى كۆپ خۇدالىق ئېتىقادى — بون دىنى؛ ئىچكى ئاسىيادا بايقالغان تىبەت تىلىدىكى ئەسەرلەر؛ تىبەتلىكلەرگە قوشنا قەدىمكى قوۋملار.

XVII . باب: پوپ يوھاننېس ۋە خرىستىئان تاتارلار 339

پوپ يوھاننېس رىۋايىتى؛ نېستۇرى ۋە ئۇنىڭ دىنىي ئەقىدىسى؛ چىن، كېرەي ۋە ئونغۇت قەبىلىلىرىدە نېستۇرىلىق؛ زاھىت سائۇما ۋە ماركۇس؛ موڭغۇل دەۋرىدىكى سەيياھلارنىڭ پوپ يوھاننېس ھەققىدە ئېيتقانلىرى؛ نېستۇرى دىنىغا ئائىت ئەسەرلەر؛ نېستۇرىلارنىڭ تۈركچە ۋە موڭغۇلچە ئىسىملىرى؛ تارسىيە؛ موڭغۇللار دەۋرىدە رىم چېركاۋىنىڭ چىن ۋە ئىچكى ئاسىيادىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى.

XVIII. باب: ئۆلۈك شەھەر — قاراخوت........................ 360

قەدىمكى تاڭغۇت دۆلىتى، تاڭغۇت يېزىقى ۋە پۈتۈكلىرى؛ كوزلوۋنىڭ قاراخوت بىلەن قەدىمكى تاڭغۇت شەھىرىنى بايقىشى؛ قاراخوتتىكى خەزىنىلەر؛ تاڭغۇت ئىمپېرىيىسىنىڭ ئاقىۋىتى؛ تاڭغۇت تىلىنىڭ باشقا تىللار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى؛ تاڭغۇتلارنىڭ يېنىسەي دەرياسى بويىدىكى ئىچكى ئاسىيالىق قەبىلىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى.

XIX. باب: كۆچمەن ھۆكۈمدارلار دەپنە قىلىنغان يەرلەر 378

ماركوپولو بايان قىلغان تاڭغۇتلاردىكى دەپنە مۇراسىمى؛ ئورمان ۋە بوزدالالاردىكى دەپنە ئادەتلىرى؛ نوئىنۇلادىكى ھۆكۈمدارلارنىڭ قەبرىلىرى؛ پازىرىقتىكى قەبرىلەردىن تېپىلغان ئاسارىئەتىقىلەر؛ قىتان ھۆكۈمدارلىرى دەپنە قىلىنغان يەرلەر؛ لولاڭ ئۆلۈكلىرى؛ لياۋدۇڭدىكى قەبرىلەر.

XX. باب: ئىچكى ئاسىيا ۋە ماجار ئاساسىي تارىخى........ 394

شەرق مەنبەچىلىك قارىشىدىن ئاساسىي تارىخ تەتقىقاتىغىچە؛ ماجار ئاساسىي تارىخىنىڭ خرونولوگىيىلىك مەزمۇنلىرى؛ تىل ۋە ئىرق مەسىلىلىرى؛ فىنئۇغور ئەۋلادى بولغان ماجارلارنىڭ شەرق بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى؛ ماجار ئاساسىي تارىخىنىڭ دەسلەپكى سەھىپىلىرى؛ تېرە (كۆن) يولى ئارقىلىق تارقالغان تۈركلەر؛ بۈيۈك غەربىي كۆكتۈرك ئىمپېرىيىسى.